

*Táplánszentkereszt
Helyi Értéktára*

Kedves Olvasónk! Kedves Táplánszentkeresztiek!

Szombathelytől alig karnyújtásra, a Gyöngyös partján fekszik Táplánszentkereszt. A közel 2700 lakosú települést feltűnően gazdag történelmi múltja, pezsgő kulturális és civil élete kiemeli környezetéből. A falu múltjáról már 2009-ben készült egy monográfia. Táplánszentkereszt története további kutatásra, dokumentálásra vár. Az értékek számbavételét segítette, hogy 2012. április 2-i ülésén elfogadta az Országgyűlés a magyar nemzeti értékekről és hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. sz. törvényt. Megalkotásának célja az országos és helyi értékek tudatosítása, számbavétele, és védelmének biztosítása volt. A jogszabály az önkormányzatokra kötelező feladatot nem rótt, csupán ajánlotta a helyi (települési) értéktárak létrehozását, amelyek a megyei, az országos és a külföldi értéktárakkal együtt képeznek egységes egészet. Amennyiben az értéktár kialakítása mellett dönt a testület, Települési Értéktár Bizottságot kell alakítani. A bizottság feladata a települési értékek azonosítása, a helyi értékeket tartalmazó gyűjtemény létrehozása, gondozása, a megyei értéktárral történő kapcsolattartás.

Táplánszentkereszt Község Önkormányzata Képviselő-testülete 2013. június 27-i ülésén határozott a Települési Értéktár létrehozásáról.

A Földművelésügyi Minisztérium és a Hungarikum Bizottság a nemzeti értékek és hungarikumok gyűjtésének, népszerűsítésének, megismertetésének, megőrzésének és gondozásának támogatására nyílt pályázatot hirdetett 2015. év elején. Az önkormányzat pályázatot nyújtott be a helyi értéktár létrehozására, és egymillió forint pályázati támogatásban részesült. A pályázat segítségével kezdhette munkáját a helyi értéktár bizottság, munkája gyümölcseként vehetik kezükbe ezt a kiadványt.

A Táplánszentkereszt Helyi Értéktár Bizottság tagjai: Kissné Nagy Ilona iskolaigazgató, Dr. habil. Murber Ibolya egyetemi oktató, Meskó Krisztián művelődésszervező.

A helyi értékek szakterületenkénti kategóriái:

agrár- és élelmiszergazdaság, egészség és életmód, épített környezet, ipari és műszaki megoldások, kulturális örökség, sport, természeti környezet, turizmus és vendéglátás.

Barangoljanak velünk, és csodálkozzanak rá Táplánszentkereszt gazdag múltjára, szellemi örökségére, kulturális adottságaira!

Iffy. Perl János
polgármester

Táplánszentkereszt

Táplánszentkereszt tíz legfontosabb helyi értéke

Táplánszentkereszt bőven rendelkezik értékekkel. A tíz legfontosabb helyi értéket három tematikus csoportra osztotta a Helyi Értéktár Bizottság. A „természeti környezet és agrárértékek” kategóriába a *Fő utcai park medvehagymája* és a hozzá kapcsolódó *Medvehagyma-virágzás Ünnepe*, illetve a falu határában található *Táplánszentkeresztői Növénynevelő Állomás* és az általa nemesített növények tartozhatnak. A második és egyben legnagyobb kategória az „épített környezet” témaköréhez kapcsolódik. Ide sorolható az *öt / hét kastély és nemesi kúria*, a *Szent Kereszt* és a *Szent Lőrinc templomok*, a *Perl-malom* és a *valamikor Wiktora-malom*, a *köztéri emlékművek és szobrok*, illetve *Szell Kálmán sírja a táplánfai temetőben*. A harmadik csoportot pedig a „szellemi javak és kulturális örökség” értékei kötik össze. Részei: a *Tavaszi Szél Citerazenekar*, és a *Németh Lajos-emléknap*, a *Táplánszentkeresztői Ifjúsági Fúvószenekar* és végezetül a *falu sokszínű hagyományörző eseményei (farsangfarki rönkhúzás, húsvéti locsolás, májusfa-állítás és -kitáncolás, lucázás)*.

TERMÉSZETI KÖRNYEZET ÉS AGRÁRÉRTÉKEK

Természeti környezet:

1. | A medvehagyma mint a Medvehagyma-virágzás Ünnepének ihletforrása és más természeti szépségek a Fő utcai parkban

A faluban, és lassacskán megyeszerte, 2009-től vált ismertté a Fő utcai parkban bőven nyíló medvehagyma (*Allium ursium*). Táplánszentkereszten nem őshonos a medvehagyma. Írásos források nem rögzítették, de a szájhagyomány szerint feltételezhetően az 1930-1940-es évek fordulóján a Szécsen család két utolsó női örököse hozatta az Őrségből a hagymákat. Szécsen Ernesztina (Erna) és Johanna (Janka) a kastélyuk körül elterülő parkba telepítették be a medvehagymát. Az enyhén savas talajnak és a magas fák árnyékának köszönhetően a park nagyobb részén elterjedt az értékes, fokhagymaillatú gyógynövény. A medvehagyma élőhelye 2013 óta helyi védelem alatt áll.

Táplánszentkereszten 2009-ben tartották az első Medvehagyma-virágzás Ünnepet, azóta minden évben kulturális és gasztronómiai programokkal köszöntik április elején a medvehagyma-virágzást.

A Fő utcai őspark a medvehagymán kívül is gazdag növényvilággal, faunával büszkélkedhet. Itt található – egyesek szerint a megye második legnagyobb – páfrányfenyője, a ginkgo biloba. A platánfa és a szomorú bükk és a vadgesztenyesor is gazdagítja a parkrészt.

Agrár- és élelmiszergazdaság:

2 | A Táplánszentkereszti Növénynevelő Állomás (Gabonakutató)

A szakemberek az Alpokalja hűvösebb klímája miatt találták alkalmas helyszínnek a község területét a kukorica-, búza- és árpanemesítésre. Táplánszentkereszt déli részén áll a Gabonatermesztési Kutató Kht. Növénynevelő Állomása, melynek fő tevékenysége a különféle növényfajták nemesítése, a jó minőségű vetőmagok forgalmazása. A környékbeli magas aranykoronájú, kiváló talajon nemesítik a gabonát.

A falu szélén épült kutatóhelyet 1959-ben a Földművelésügyi Minisztérium alatt működő Agrobotikai Intézet hozta létre. Központi szerepe van Magyarországon a szántóföldi növényfajok nemesítésében, a jó minőségű, ellenálló, jó termésbiztonságú és szárazságtűrő fajták és hibridek előállításában, valamint a fenntartható növénytermesztést és a környezet védelmét segítő termesztéstechnológiai kutatásokban is. A repce, a vöröshere és a köles tradicionálisan fontos növénye ennek a tájnak, nemesítésüknek és magtermesztésüknek nagy hagyományai vannak. Szójanemesítésben kimagasló eredményeket értek el az elmúlt évtizedben. Napjainkban 22 növényfajtából hazánkban 120, külföldön 60 minősített fajtával állnak az agrárszakemberek rendelkezésére.

ÉPÍTETT KÖRNYEZET

3. | Táplánszentkereszt öt / hét kastélya, nemesi kúriája

Vas megyében, Szombathelyt leszámítva, Táplánszentkereszten található a legtöbb kastély és kúria. A 18-19. században emelt épületek átvészelték a második világháborút.

Szécsen-kastély

(Mikos, Inkey, Batthyány, Széchenyi, Wohl/ Vetsera)

Fő utca 4.

A kastély magját képező nemesi kúria a 17. század végén, a ma is álló legrégebbi szárnya a 18-19. század fordulóján épült. Szabadon álló, egyemeletes, napjainkban négyzet alaprajzú műemlék épület. A kastélyt többször átépítették, bővítették, az első száz évben, az építtetéstől a második világháború végéig, hat nemesi család birtokolta, leghosszabb ideig a Szécsen család tulajdonában állt. Ők telepítették a medvehagymát a kastélyukat körülölelő parkba. A rendszerváltást követően magánkézbe került, a tulajdonosok igényesen renoválták

a műemlék épületet, amelyhez a hajdani kastélypark egy része is tartozik. Jelenleg az emeleti részt lakásként, a földszintet restaurátorműhelyként hasznosítják.

A tulajdonos, Temerini gróf Szécsen Miklós és felesége a Szent Lőrinc templom parkjában nyugszik.

Draskovich-kastély

(Széchenyi, Inkey, Sigray-Saint-Marsan)

Táncsics Mihály utca 22.

A kastélyt az 1830-as években építették. Szabadon álló, egyemeletes, L alaprajzú klasszicista, neoreneszánsz elemeket tartalmazó eklektikus stílusú műemlék épület. Az egykor 27 hektáros kastélyparknak csak a kisebb része tartozik jelenleg a kastélyhoz. A kastély első, közel 120 évében négy nemesi család birtokolta az épületet, leghosszabb ideig a Draskovich család tulajdonában volt, az 1940-es évek végéig. Az első világháború idején orosz hadifogoly tiszteket szállásoltak el a kastélyban, a második világháború végén, a szovjet csapatok megérkezése előtt, a magyar fasiszta kormány honvédelmi tárcája kapott benne helyet. Több mint fél évszázada szociális célokra használják, Vas Megye Önkormányzatának Időskorúak Szociális Otthona működik az épületben.

Rosenberg-kastély

(Rác)

Fő utca 54.

A kastélyt az 1890-es években építtette – a hagyományok szerint – a Rác család. Szabadon álló, földszintes, közepén egyemeletes, tetőtér-beépítéses, L alaprajzu döntően romantikus formaelemeket tartalmazó eklektikus stílusú műemlékjellegű épület. A közel 7 hektáros kastélyparkban több idős fa (kislevelű hárs, magasköris, vadgesztenye) található. A falu többi kastélyához képest kevés tulajdonossal rendelkezett. A 19. és a 20. század fordulóján, 1898-ban volt az első tulajdonosváltás, a Rosenberg család vásárolta meg a kastélyt. A rendszerváltás után magánkézbe került, felújították, tetőterét is beépítették. 1995-ig lovasfogadó működött benne, napjainkban üresen áll.

Sáplánszentkereszt

Széll-kastély

(Beck)

Park utca 11.

A kastélyt a 19. század első felében építette Vas megye 17. század óta meghatározó nemesi családja, a dukai és szentgyörgyvölgyi Széll család. Szabadon álló, középrészen emeletes, megközelítően téglalap alaprajzú, klasszicista stílusú műemlékjellegű épület. Sajnos korábban gondozott parkjából semmi sem maradt fenn. A rezidenciát és az uradalmat 1916-ban adta el a Széll család Beck bécsi gyárosnak, akitől 1945-ben a magyar állam kisajátította a birtokot. A második világháborúban kívül-belül jelentős pusztítást szenvedett el az épület. 1961-ben a helyi termelőségvetkezeti végzett felújításokat és használta a kastélyt, valamint községi bérlakásokat is kialakítottak benne. A rendszerváltás után, 2003-tól magántulajdonba jutott a kastély megmaradt része, 2013-14 között teljesen felújították. Az új tulajdonos esküvőkre, rendezvények fogadására használja.

Erdődy-kastély

(Schmiedegg, Hugonnai, Mesznil, Bissigen-Nippenburg, Festetics, Spitzer)
Petőfi Sándor u. 20.

A kastély eredetileg barokk stílusú kúriának épült a 18. század második felében. Szabadon álló, egyemeletes, hosszan elnyúló, téglalap alaprajzú klasszicista stílusú műemlék épület. Sajnos korábban gondozott parkjából semmi sem maradt fenn. A kastélyt többször átépítették, bővítették. A 19. század második felében a monyorókeréki és monoszlói gróf Erdődy család vásárolta meg az ingatlant, a századfordulótól az 1945-ös államosításig több bérlőnek is kiadták az épületet. A háború után gyermeküdülőt, majd bérlakásokat rendeztek be a helyi tanács tulajdonában álló épületben, 1960-ban felújították. Ez az egyetlen kastély, amely a település tulajdonában van. Az önkormányzat 2004-ben renováltatta, közösségi célokat szolgál: helytörténeti bemutatóterem, ásványkiállítás található benne. Itt kapott méltó elhelyezést a világszerte ismert és elismert Forrai Katalin (óvodapedagógus, zenetanár és kutató) munkásságát és emléktárgyait bemutató emlékszoza és óvodatörténeti kiállítás.

Táplánszentkereszten a gazdag főúri családok mellett a kevésbé tehetősek is szükségét látták annak, hogy a falu szegényesebb házai közül kiemelkedő otthonukkal hivalkodhassanak. A Giraltoni kúria a Fő utca 28. szám alatt, a Porpácsi kúria a Gyöngyös utca 1. szám alatt található.

Táplánszentkereszt

4. | A Szent Kereszt és a Szent Lőrinc templomok

Az ország nyugati megyéi hagyományosan római katolikus többségűek. Noha a reformáció idején, a 16. században a lakosság áttért a protestáns hitre, a rekatolizáció idején, a 17. századtól ismét katolikussá vált. Mivel Táplánszentkereszt több faluból alakult ki, így ma két katolikus temploma is van. Jelenleg mindkettő a Vasszécsenyi Plébánia filiájához tartozik.

Szent Kereszt templom

A 13. században késő román stílusban épült falusi kistemplom, amelyet az éppen aktuális építészeti stílusban többször bővítettek és felújítottak. A 19. század végén nyerte el jelenlegi neoromán stílusú formáját, úgy, hogy egyes eredeti románkori elemeit megőrizték az átépítés során. Egyhajós, íves, boltozott szentélyű, szekkó módszerrel készített festményekkel díszített templom. Román és neoromán stílusjegyek jellemzik kívülről, az északi oldalon lizénák, a déli oldalon bélétes kapuzat található. A főoltár a Szent Kereszt felmagasztalását ábrázolja. 1942-ben Steffek Albin szekkó módszerrel, azaz száraz felületen dolgozva kifestette a falu mindkét templomát. A második világháború alatt a Szent Kereszt templomot is többször kifosztották.

A főoltár a Szent Kereszt felmagasztalását ábrázolja. 1942-ben Steffek Albin szekkó módszerrel, azaz száraz felületen dolgozva kifestette a falu mindkét templomát. A második világháború alatt a Szent Kereszt templomot is többször kifosztották.

Szent Lőrincz templom

Az eredeti, románkori falusi kistemplom a 13 században épült, mai formáját 1875-ben nyerte el. Neogótikus stílusú egyhajós, boltozott szentélyű templom, gazdagon díszített, neobarokk belső szekő festményekkel. A főoltár Szent Lőrincet ábrázolja. 1885-ben Tausz Antal által épített orgona található benne. A templomban a Polányi, a Nagy, a Márffy és a Svatits család kriptáit helyezték el. Az első világháború idején a nagyharangot hadi célokra elvitték és beolvasztották, 1926-ban pótolták. A templomkertben található temerini gróf Szécsen Miklós (1857-1926) és neje, gróf. Mikes Johanna (1866-1930) sírja. 1941-ben a templomot Steffek Albin festette ki száraz, szekő technikával, neobarokk festményekkel díszítve. A fő- és mellékoltárt is újrafestették, aranyozták. A templomot 1977-ben újjátották fel.

5. | Perl-malom és a valamikori Wiktora-malom

Táplánszentkereszten keresztül folyik a Gyöngyös patak, mely évszázadok óta meghatározó eleme a község gazdasági életének. Kihasználva a vízienergiát, a múlt század fordulóján a folyóra két malmot is építettek.

Perl-malom

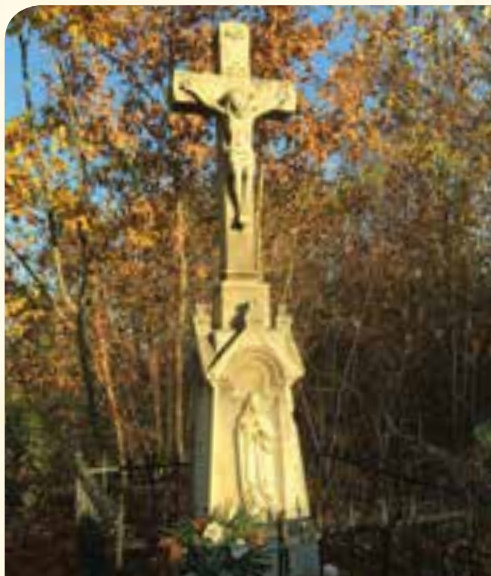
A 19. század végén épült a jelenlegi Perl-malom elődje (az 1786-os katonai térképen már jelölték), a falu nyugati végén, a Péteri településrészen. A második világháború után a molnár tulajdonosok modernizálták és bővítették a háromszintes ipari létesítményt, amely ma is a család leszármazottainak tulajdona. A háromszintes ipari létesítményben külön búzaőrő és rozsoőrő malom működött. 1962-ben bezárták, berendezését tönkretették. Raktár, majd terménydaráló volt az 1993-as privatizációig. A rendszerváltás után visszakerült újra a Perl család tulajdonába. Az épületet a 2010-es évek elején, pályázati pénzek segítségével kívülről felújították.

A valamikori Wiktora-malom

Az 1908-ban épült malom a Gyöngyös folyásának középső szakaszán helyezkedett el, a patak bal oldalán. A Rákóczi F. utca közepén a kis hídnál állt egykoron. Búzamalom és rozsmalom is működött a háromszintes épületben. Ma már csak a patak medre mellett megbúvó néhány betonlap őrzi emlékét.

Trakostyáni gróf Draskovich Pál (1884-1959) 1908-ban építette a háromszintes malmot a Gyöngyösre. 1946-tól tőle bérelte az üzemet Wiktora Antal helyi nagygazda. Viszonylag későn, 1959-ben államosították, savanyító üzemet telepítettek ide, mely a hetvenes évek végére meg is szűnt. Kezelői jogát 1962-ben átadták a Szövetkezetek Vas Megyei Értékesítő Központjának. Az 1970-1980-as évek fordulóján az épületet lebontották.

Szagrális emlékek

Megfeszített Jézus szobra a Szent Lőrinc templom előtt.

Kőkereszt a Perl-malomnál, melyet Isten dicsőségére emeltetett 1915-ben Pindinger Pál molnár és neje.

A vasúti töltés mellett álló kőkeresztet özv. Tanay Miklósné, a szerető édesanya emeltette 1922-ben Isten dicsőségére és fia, ifj. Tanay Miklós emlékére, aki az orosz harctéren 1916. július 28-án hősi halált halt.

Sáplánszentkereszt

Szobrok

A fából faragott szobrok az ezredforduló óta gyönyörködtetik a járókelőket. Szathmári Károly népi fafaragó alkotása 1999-ben készült, egy fűzfa törzsére elhelyezett Szent István mellszobor, a Gyöngyös utcában a híd mellett található. Sulyok János népi fafaragó alkotása az iskolaudvaron 2010-ben felállított Apáczai Csere János (az iskola névadója) szobra, a Szent Lőrinc sétány végén 2010-ben elhelyezett Szent Lőrinc szobor és a József Attila utca végén, a buszmegálló mellett 2013-ban felavatott Árpád-szobor.

7. | Széll Kálmán sírja a táplánfai temetőben

A dukai és szentgyörgyvölgyi Széll család kriptáját a 19. század második felében állították fel a táplánfai temetőben. A kriptában kilenc Széll-leszármazott lelt végső nyughelyre, köztük Széll Kálmán pénzügyminiszter és miniszterelnök.

Széll Kálmán (Gasztony, 1843. június 8. – Rátót, 1915. augusztus 16.) eredményes pénzügyminiszter és miniszterelnök, a Magyar Tudományos Akadémia tagja volt a 19. és a 20. század fordulóján. A korabeli magyar politikai élet karakteres alakja volt, húszas éveiben már aktívan részt vett először a megyei, majd az országos szintű politikában. Elhagyva szűkebb pátriáját, Budapesten élt egészen az 1910-es évek elejéig. Majd az országos politikai élettől visszavonulva visszaköltözött rátóti birtokára, ahol 1915. augusztus 16-án halt meg. Örök nyugalomra a táplánfai családi kriptába helyezték, édesapja, édesanyja, Ignác öccse és Mária húga mellé.

A Széll család és Széll Kálmán emlékét a falu elevenen őrzi. Épített örökségük a Széll-kastély és a szépen rendben tartott és ápolt családi kriptá is.

Széll Kálmán miniszterelnök és Széll József nyughelye a nemzeti sírkert része. A temetési helyeket a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság védetté nyilvánította /MK 2007/173./.

Ezek a sírok fel nem számolhatók, felettük a rendelkezési jogot a Nemzeti Örökség Intézete gyakorolja.

III

KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG

8. | Tavaszi Szél Citerazenekar — Németh Lajos-emléknap

A Tavaszi Szél Citerazenekar 1965 óta működik. A zenekar alapítója Németh Lajos. A citerazenekar a megye legrégebbi együttese közé tartozik. Évtizedek alatt többször szüneteltette tevékenységét, de újjáalakult, és mindig üde színfoltja maradt az igényes népzenei játszó Vas megyei csoportoknak.

Németh Lajos iskolaigazgató, népművelő volt, akinek élete, munkássága mély nyomokat hagyott a település életében. A legendás népművelő emlékét a hajdani citerások, színjátósok is kegyelettel őrzik. 2009-ben a Jókai Mór Művelődési Ház falánál emléktáblát avattak tiszteletére. A zenekar tagjai bejárták az egész országot, muzsikájukkal színesítik a falu kulturális eseményeit is. 2003 őszétől tartanak Táplánszentkereszten Németh Lajos Emléknapot, amelyen neves citerazenekarok, táncosok is föllépnek.

9. | Táplánszentkereszti Ifjúsági Fúvószenekar

A zenekart 2002-ben hozták létre hét muzsikussal, alapító karnagya Janászek Ferenc. A fúvószenekar tagjainak száma folyamatosan bővült, 2015-ben 48 zenésszel működött. A fúvószenekar hangszeres felépítettsége: fuvola, oboa, klarinét, szaxofon, fagott, trombita, vadászkürt, tenorkürt, harsona és tuba. A hölgytagok teszik ki a tagság közel háromnegyedét. A zenészek életkora 11 és 28 év között mozog, de nincs felső korhatár, így nem lehet „kiöregedni” az ifjúsági zenekarból.

Táplánszentkereszt közönsége 2002 karácsonyán hallhatta először az ifjúsági fúvószenekart. Számos országban és városban felléptek, a faluban Pünkösdkor adnak koncertet, és a karácsonyi éjféli misén is muzsikálnak, nyaranta péntek esténként utcazenével menetelnek. A község szinte minden rendezvényét színesíti a Kiváló Arany minősítéssel rendelkező Táplánszentkereszti Ifjúsági Fúvószenekar.

Fotó Pini

10. | A táplánszentkereszti hagyományőrzés

A faluban a mostani hagyományőrző rendezvények alig évtizedes múltra tekintenek vissza. A hagyományos, népi kultúra a második világháború után elsorvadt, vagy az akkori politikai akarat tudatosan felszámolta azt. A népi kultúra első fellendülése az 1960-as években a táncház-mozgalommal indult, de igazi reneszánszát az 1990-es évek rendszerváltása után élte, ez még kitart a 21. században is. A hagyományos kulturális értékek átörökítését a színhagyomány, a kommunikatív emlékezet határozza meg. A közösségi életforma legplasztikusabb lenyomatát a hagyományos kultúrában, a folklórban látjuk, annak életető, megtartó ereje a helyi közösség. Noha nem kimondottan táplánszentkereszti hagyomány a farsangfarki rönkhúzás, de 2011-től minden esztendőben megtartják. A húsvéti locsolás, a májusfa-állítás és -kitáncolás, a lucázás, a falunap, iskolai rendezvények a közösség összetartozását is erősítik. A hagyományok ápolása és újraélesztése a falu minden polgára számára hordoz értékeket.

Zárszó

Hat év telt el azóta, hogy 2009 őszén kézbe vehették a „Táplánszentkereszt a XIII. századtól napjainkig” című falumonográfiát. Abban fogalmazódott meg: „A korábbi évtizedek gyakorlatát folytatva tovább erősödött a helyi értékek megóvásának igénye. Mert egy település életében el kell érkeznie annak az időnek, amikor módja és lehetősége nyílik arra, hogy számbavegye, összegezze múltjának és jelenének tárgyi, szellemi értékeit.”

A helyi értéktár összeállítása közben érelődött meg a gondolat: határozzuk meg a falu arculatát. A címlapon található védjegy Táplánszentkereszt jellegzetességeit emeli ki és stilizálja, bízunk benne, hogy hamarosan felismerik és megismerik.

A Helyi Értéktár Bizottság folytatja munkáját, részletesen feldolgozza a helyi értékek történetét, az önkormányzat azt tervezi, hogy 2016 őszén könyvet jelentet meg a kutatások eredményéről.

Táplánszentkereszt Helyi Értéktára

Kiadta: Táplánszentkereszt Község Önkormányzata 2015-ben

A kiadvány a Földművelésügyi Minisztérium és a Hungarikum Bizottság támogatásával készült.

